

PARA

1 > 14.12.2016

V/S

*David Van Reybrouck
Raven Ruëll
Bruno Vanden Broecke*

PARA

“In een hol vat kan je veel steken.” — David Van Reybrouck

Negen jaar na hun internationaal bejubelde theaterhit *Missie* gaan auteur David Van Reybrouck, acteur en theatermaker Bruno Vanden Broecke en regisseur Raven Ruëll opnieuw samen aan de slag voor de nieuwe KVS-productie *Para*. Na de missionaris in *Missie*, laat David Van Reybrouck in deze nieuwe monoloog de militair aan het woord. Hij duikt daarvoor in een vergeten brok recente geschiedenis, de grootschalige Belgische militaire interventie in Somalië in 1992-93. De voorbije twee jaar doorploegde Van Reybrouck archieven en publicaties en interviewde paracommando's die deelnamen aan deze missie, zowel officieren als gewone soldaten.

Para wordt aanklacht noch lofzang, maar onderzoekt de complexe tragiek van ‘internationale vredesoperaties’. Een verhaal over idealisme en onvermogen, over nobele doelstellingen en smerige praktijken.

Publicatie Para

Op de dag van de première - 1 december - verschijnt ook het gelijknamige boek van David Van Reybrouck bij uitgeverij De Bezige Bij.

Speeldata Para

 01.12.2016 Première 01.12.2016 - 14.12.2016 KVS BOL

REGIE RAVEN RUËLL **SPEL** BRUNO VANDEN BROECKE **TEKST** DAVID VAN REYBROUCK **SCENOGRAFIE** LEO DE NIJS **UITVOERING DECOR** KVS ATELIER **LICHT & VORMGEVING** JOHAN VONK **LICHT UITVOERING** GEERT DROBÉ **ONTWERP & UITVOERING GELUID** DONALD BERLANGER **KOSTUUM** HEIDI EHRHART **PRODUCTIELEIDING** LIEVEN SYMAEYS **PRODUCTIE** KVS **DANK AAN** JACQUES BLOEMEN EN ADRIAAN VAN DEN HOOF

Bio's

David van Reybrouck - tekst

David Van Reybrouck (1971) is cultuurhistoricus, archeoloog en schrijver van non-fictie, theater en poëzie. Hij debuteerde in 2001 met *De plaag*, dat veelvuldig werd bekroond en vertaald. Zijn grootste succes behaalde hij met *Congo. Een geschiedenis*, waarvoor hij onder andere de Libris Geschiedenisprijs 2010 en de AKO Literatuurprijs 2010 kreeg. *Congo* is inmiddels in 13 talen vertaald, waaronder het Engels, Chinees, Deens en Frans. Het werd tevens bekroond met de Prix Médicis 2012. Zijn roemruchte essay *Pleidooi voor populisme* leverde hem de Jan Hanlo Essayprijs 2009 op en de Vlaamse Cultuurprijs Kritiek en Essay 2009. Hij schreef verder de roman *Slagschaduw* en het pamflet *Tegen verkiezingen* (2014), dat bekroond werd met de Henriëtte Roland Holstprijis. In 2014 ontving hij de Gouden Ganzenveer. Hij is de auteur van het Boekenweekessay 2016.

Raven Ruëll – regie

Raven Ruëll studeerde af aan het RITCS. Als schrijver, acteur en regisseur werkte hij voor BRONKS, Theater Antigone (waar hij ook lid is van de artistieke staf), KVS en Theater Artemis. Twee stukken van zijn hand werden geselecteerd voor het theaterfestival: *Het leven en de werken van Leopold II* (2003) en *Missie* (2008), beide gemaakt voor de KVS. *Jan, mijn vriend* werd genomineerd voor de Nederlands Vlaamse 1000-Wattprijs 2002 en *Stoksiealleen* sleepte die prijs daadwerkelijk in de wacht. Sinds 2010 werkt Raven als freelancer en geeft hij les op het conservatorium van Luik en aan het RITCS, waar hij ook lid is van de artistieke staf drama. Voor Theater Antigone regisseerde hij onder meer *Baal*, *Tribuna(a)*, *Oeps* en *Bekdichtzitstil*.

Bruno Vanden Broecke – spel

Bruno Vanden Broecke is bij het grote publiek bekend door zijn televisierollen in o.a. *Het Eiland*, *Wat Als?* en *Safety First* en van zijn rollen in films. Bruno werd geboren (1974) in Sint-Niklaas. Hij studeerde Klassieke Filologie in UFSIA Antwerpen en Leuven, om daarna nog twee jaar toneel te volgen aan het Conservatorium van Antwerpen (Toneel Dora Van Der Groen). In het theater werkte hij o.a. bij Skagen, Het Toneelhuis, Jan Decorte, De Tijd, NTGent, Bronstig Veulen, Compagnie de Koe, KVS (*Missie*, *Het leven en de werken van Leopold II*, *Schitz*, *Gij Die Mij Niet Ziet*), en HETPALEIS. Bruno is ook een gepassioneerd muzikant en zanger. Binnenkort verschijnt zijn tweede langspeler.

Leo De Nijs – scenografie

Leo De Nijs (1951) studeerde werktuigbouw en bezocht de Academie Minerva te Groningen. Van 1985 tot 2004 werkte hij als scenograaf en lichtontwerper bij Theatergroep Hollandia / ZT Hollandia met Paul Koek en Johan Simons. Sinds 2004 werkt hij als freelancer bij Abattoir fermé, Het Paleis, LOD Gent, Het Gevolg, NTGent, Théâtre National, Toneelgroep Maastricht, Nationaal Toneel en bij de Ruhrtriennale. Zijn ontwerpen zijn tegelijk monumentaal en intiem en voegen een sterke autonome waarde toe. Leo De Nijs ontwierp ook de scenografie van *Missie*.

Johan Vonk – lichtvormgever

In zijn lange carrière als lichtvormgever werkte Johan Vonk ondermeer voor KVS, LOD, tarsenaal, Kopergietery, Theater Zuidpool, Opera Ballet Vlaanderen, Mechels Miniaturtheater, MUZ theater en Zeeland Nazomerfestival. Ook Johan maakte deel uit van de ploeg die *Missie* maakte.

Interview met David Van Reybrouck in MO*

door Gie Goris

David Van Reybrouck schreef een theatermonoloog over de Belgische para's die 25 jaar geleden de vrede moesten afdwingen in Somalië, maar zich zelf aan brutaal geweld te buiten gingen. 'Het opschorten van oordelen is een heel morele daad in een wereld die over alles en iedereen instantvonnissen klaar heeft.' Gie Goris maakte voor MO* dit interview.

‘Negen jaar na hun internationaal bejubelde theaterhit *Missie* gaan auteur David Van Reybrouck, acteur en theatermaker Bruno Vanden Broecke en regisseur Raven Ruëll opnieuw samen aan de slag voor de nieuwe KVS-productie *Para*, klonk het vorige week in een persmededeling van de Koninklijk Vlaamse Schouwburg.

David Van Reybrouck dook in een vergeten brok recente geschiedenis, de grootschalige Belgische militaire interventie in Somalië in 1992-93. De voorbije twee jaar doorploegde Van Reybrouck archieven en publicaties en interviewde hij paracommando's die deelnamen aan deze missie, zowel officieren als gewone soldaten.

‘*Para* wordt aanklacht noch lofzang, maar onderzoekt de complexe tragedie van “internationale vredesoperaties”. Een verhaal over idealisme en onvermogen, over nobele doelstellingen en smerige praktijken, besluit het persbericht. Reden genoeg voor MO* om David Van Reybrouck te vragen waarom hij zowel in *Missie* als in *Para* de getroubleerde verhouding tussen Europa en Afrika benadert vanuit het gezichtspunt van de Belg.

DAVID VAN REYBROUCK: Wat ik probeer te doen, is mensen die zelden of nooit aan bod komen een stem te verlenen. Dat gold voor de missionaris, waarover alleen nog clichés de ronde deden, en dat geldt zeker voor de paracommando. Het nadeel is dat de eigen Afrikaanse kijk en beleving van die geschiedenis niet centraal staat, zoals dat wel het geval was in het boek *Congo*. Een geschiedenis. Maar deze theatermonologen richten de schijnwerpers op blanken die ook nooit gehoord worden.’

De tekst is, met andere woorden, niet een weergave van “het westerse perspectief”, maar een individueel verhaal van iemand die

helemaal niet meeschrijft aan dat westerse perspectief, al wordt hij wel ingezet in het grotere verhaal?

DAVID VAN REYBROUCK: Ik wil begrijpen wat dat is, dat westerse perspectief. Dat is natuurlijk gelaagd en divers. In het geval van de paracommando's gaat het over jongemannen die niet voorbereid waren op de opdracht die ze kregen. Ze zaten plots voor vier maanden in het midden van een uiterst complex conflict in de Hoorn van Afrika, waarin uitzichtloze verveling, latent racisme en acuut geweld resulteerden in daden waarvan sommigen zich tot vandaag afvragen hoe ze hen hebben kunnen stellen.

Je baseert de tekst grotendeels op interviews met betrokken militairen.

DAVID VAN REYBROUCK: Ik interviewde een tiental militairen. Dat is niet echt veel, maar het gaf wel de kans om een paar mensen langdurig en bij herhaling te spreken. Dat resulteerde in een vertrouwensband die je niet krijgt als je iemand een halfuurtje interviewt. Op een bepaald moment kreeg ik van een van hen een externe harde schijf met daarop al de filmpjes uit die periode, met vierhonderd brieven die hij met zijn lief uitwisselde –ongecensureerd.

En daarin zie je echt wat er met iemand gebeurt die vier maanden op een ellendige missie zit in Somalië. Hoe een vaag idealisme ontaardt in het platste racisme en in handelingen die onaanvaardbaar zijn. En hoe daaruit weer wroeging ontstaat. Zoals een van de para's mij zei: wij dachten dat wij de Beverpatrouille waren, de ridders op een wit paard, maar toen stootten wij op die chaos daar, en op ons gedrag.

Levert dat ook zelfreflectie op, of wordt de verantwoordelijkheid voor sommige onuitsprekelijke daden toch snel op de harde omstandigheden of de onmogelijke opdracht gestoken?

DAVID VAN REYBROUCK: Sommigen zitten daar helemaal niet mee, en leven met de simpele uitleg dat “het er toen zo aan toe ging, punt”. Anderen stellen zichzelf in vraag. Hun eigen menszijn, maar ook natuurlijk de opdracht, de omstandigheden, het soort opleiding dat paracommando's kregen en die hen diepgaand ontmenselijkt heeft. Het tragische personage dat de theatertekst schraagt, worstelt met gewetenswroeging, met een conflict dat hij niet opgelost krijgt, zoals in elke Griekse tragedie. Dat levert een veel boeiender verhaal op dan *Black Hawk Down*, de film waarin de stunteligste en mislukte militaire operatie van de VS in Somalië opgetild wordt tot een heldenepos. Maar het is ook geen eenzijdige aanklacht. Waarom zou ik herhalen wat 25 jaar geleden al in *Humo* is verschenen? Natuurlijk draait mijn stuk rond het thema van de morele ontsporing, maar dat is niet het eindpunt van het verhaal. Ik toon de geschiedenis ervoor en erna. Die zien we al te vaak over het hoofd, terwijl die net essentieel is om iets te leren.

Het vreemde is dat die hele Belgische operatie in Somalië sindsdien volkomen over het hoofd gezien wordt. Ik ken geen enkel doctoraat dat daarover gaat, geen roman of film die erover gemaakt is. Dat heeft misschien te maken met het feit dat de Belgische militairen geen helden of slachtoffers waren.

In militaire zin was de operatie een bescheiden succes – ook al verdween dat meteen nadat de troepen er vertrokken, maar de excessen van de para's hebben dat succes in de schaduw gesteld, waardoor ook de legerleiding er liever het zwijgen toe deed.

Maar de ongemakkelijke vraag is: zou de missie ook het militaire succes gekend hebben zonder de brutaliteiten die bedreven werden? Kan je, met andere woorden, op een fatsoenlijke manier oorlog voeren?

En het antwoord is?

DAVID VAN REYBROUCK: Ken jij een goed voorbeeld van een militaire ontplooiing waarbij geen wantoestanden plaatsvonden? Ten minste, als de interventie zich niet beperkt tot luchtaanvallen, zoals in Kosovo. Het probleem ontstaat bij de rekrutering en de opleiding van de militairen, zeker in de Koude-Oorlogtijden waarin de para's die in Somalië hun opleiding kregen. In wezen was dat een aanpak die de menselijkheid van de para's wou breken

en afbreken, om ze daarna te vervangen door onderlinge kameraadschap en vechtlust. De erkenning van je medesoldaten vervangt de erkenning van de menselijkheid van de anderen. Ze worden tegelijk vernederd én opgefokt, het is dan ook niet verwonderlijk dat daar ongevallen van komen.

Dat is het persoonlijke, individuele niveau. Zijn er ook vragen van meer geopolitieke aard?

DAVID VAN REYBROUCK: Jazeker. Hoewel het stuk in wezen draait om de geopolitiek van het geweten, krijg ik veel vragen over de politieke en militaire besluiten van toen. Was het goed dat de VN naar Somalië trok? Ja, er dreigde een humanitaire catastrofe. Was het goed dat België daaraan meedeed? Ja, ons leger had ervaring opgedaan met noodhulp in de Sahel.

Was de Belgische missie succesvol? Ja, op een jaar tijd hebben ze daar een gebied zo groot als Nederland waar een hevige clanoorlog woedde, kunnen beveiligen. Waren er wantoestanden? Ja, gaande van alledaags racisme tot zeer ernstige schendingen van de Conventie van Genève. Was het succes te danken aan die schendingen?

Wel, we weten niet hoe frequent en hoe bepalend ze waren. Het succes kwam wellicht meer door de verstandige keuzes van de legerleiding om voor overleg te kiezen, met tolken te werken en vooral niet de Rambo uit te hangen zoals de Amerikanen. Was het werk van de Belgen duurzaam? Totaal niet. Een week na hun vertrek, toen de Indiërs het overnamen, zat het spel terug op de wagen. Was de rest van die VN-missie een succes? Allesbehalve: we zijn een kwarteeuw later en Somalië is nog altijd in oorlog, terwijl de wereld er niet meer naar omkijkt.

Toen was er wel nog eensgezinde, mondiale betrokkenheid, hé. Vergelijk dat eens met onze verdeeldheid in Syrië vandaag, en onze apathie jegens Congo. Maar simpel is het nooit. Wat is dat eigenlijk een *peace enforment operation*, een operatie waarmee de vrede verplicht opgelegd wordt? Na de val van de Muur ontstond er een nieuwe wereld, waarin ook een land als België zich wat meer idealistisch ging opstellen en honderden para's naar Somalië stuurde, een land waarmee België niets te maken had, waar het geen grote economische belangen te verdedigen had, om een tweede Ethiopië te voorkomen. Dat was in elk geval de framing die toen gehanteerd werd, en ik denk dat die in grote mate authentiek was.

De politieke chaos in Somalië was in feite het product van de Koude Oorlog en het cliëntelisme dat daarmee samenhangt.

DAVID VAN REYBROUCK: Dat klopt, en dat was niet alleen in Somalië het geval. Bijna elk Afrikaans land werd gesteund door een van de partijen in de Koude Oorlog, en daarbij gedoogden zowel het Westen als het Oostblok Afrikaanse dictators. Die gingen bijna allemaal aan het wankelen toen de Koude Oorlog ophield. In die zin kan je de democratiseringsgolf van die jaren ook zien als een soort imperialistisch diktaat vanuit het Westen: 'En nu allemaal naar het stemhokje!'. Maar ik denk dat de bezorgdheid om een nieuwe massale hongersnood in de Hoorn ook echt meespeelde. *Para* is uiteindelijk niet zozeer een evaluatie van de geopolitiek van de vroege jaren negentig. Het is veel meer een oefening in empathie. Is het mogelijk om een toeschouwer mededogen te laten voelen voor een personage dat hij of zij heel problematisch vindt? Kan je hem meenemen zodat hij zich de vraag stelt of hij –in dezelfde omstandigheden– misschien ook tot dezelfde excessen gekomen zou zijn? Hoe gaan we om met mensen die spijt hebben van hun wangedrag een half leven geleden?

Die vraag kan je in heel veel verschillende omstandigheden stellen. Waarom koos je voor *Restore Hope* in Somalië?

DAVID VAN REYBROUCK: Ik was zo oud als de para's die toen ingezet werden, 21. De beelden van het misbruik, met het kind dat klaarblijkelijk boven het braadvuur gehouden werd, of de para's die pisten op een Somaliër, hebben me toen enorm geraakt. Ik ben die nooit meer kwijtgeraakt, al spreekt niemand er nog over.

Net als over de kolonisering van Congo, daar spreekt men in België ook niet over.

DAVID VAN REYBROUCK: Dat is toch echt veranderd, vind ik. Tervuren wordt omgebouwd, schoolboeken worden herschreven, langzaam groeit het historisch besef. Het blijft een ongemakkelijk gesprek met ons verleden, maar Nederland erkent nog véél moeilijker zijn gewelddadige verleden in Indonesië. Landen zijn heel goed in het herinneren van hun heldhaftige overwinningen, of hun nederlagen –kijk maar naar de nationale feestdagen. Maar ambivalente periodes waarop je niet echt trots kunt zijn, maar ook het slachtofferschap niet kan cultiveren, die verdwijnen in de vergeetput van het verleden. Of ten minste: dat probeert men. Maar het is zoals Luc Huyse al schreef: alles gaat

voorbij, behalve het verleden. Een aantal para's die in Somalië gezeten hebben, heeft intussen zelfmoord gepleegd. Voor hen ging dat verleden en het eigen, bezwaarde geweten nooit meer voorbij. De samenleving als geheel zou moeten begaan zijn met dat stukje nationale verleden, want het is niet alleen een zaak van individuele para's. Maar we voelen ons niet thuis in het schemergebied. We willen het schemer oplossen door er ofwel een dag of een nacht van te maken.

Schemerzones of ruimte voor nuance zijn vandaag nog zeldzamer, omdat er op sociale media geen plaats voor is?

DAVID VAN REYBROUCK: Absoluut. We zijn vandaag bijna net zo opgefokt als de para's van de jaren negentig. Alles is zwart-wit, en dat vanaf de eerste seconde. Dylan krijgt de Nobelprijs? Binnen de nanoseconde zijn er twee kampen. Magnette twijfelt over Ceta? Een digitale stellingenoorlog breekt los. Calais wordt ontruimd? Twee onverzettelijke kampen staan tegenover elkaar. Bruno zei het letterlijk zo tijdens de eerste repetitie: 'De schemergebieden zijn verdwenen.' Theater is dan een van die zeldzame plekken waar het wel nog mag schemeren. Als ik een geschiedenisboek over deze operatie zou schrijven, dan zou ik proberen een geopolitieke balans op te maken. Maar theater geeft de kans heel dicht op de psychische realiteit te komen zonder dat je er meteen een vonnis over moet vellen. En dat uitstel van vonnis is een heel morele daad in een wereld die over alles en iedereen instantvonnissen klaar heeft.

Het vonnis opschorten en empathie betrachten zijn prachtige doelstellingen, maar speel je zo toch niet in op de trend om alles te depolitiseren? Kan het individuele verhaal van een gewone para bestaan zonder het grotere verhaal van westers interventionisme?

DAVID VAN REYBROUCK: Een theaterstuk doet iets anders dan een nummer van MO*, hé (lacht)! Mijn politieke evaluatie heb ik je gegeven, maar *Para* gaat in eerste instantie over het geknaag vanbinnen. Dat persoonlijke is ook politiek, net zoals alle politiek altijd persoonlijk is. Ik hoop dat deze voorstelling de paradoxen van die periode weer zichtbaar maakt. Ik hoop dat er ooit een groot boek mag over verschijnen. Ik hoop dat deze voorstelling geen opstap is naar depolitisering, maar naar een rehumanisering van figuren die we enkel schetsmatig voorstellen. Mededogen is geen non-politiek, maar wijze politiek.

Interview met David Van Reybrouck, Raven Ruëll en Bruno Vanden Broecke

door Michael Bellon

Een coup de théâtre in de KVS: negen jaar na de première van hun nog steeds lopende internationale theaterhit *Missie* presenteren auteur David Van Reybrouck, acteur Bruno Vanden Broecke en regisseur Raven Ruëll plots onaangekondigd hun nieuwe productie *Para*. De monoloog van een Belgische militair die de door schandalen geteisterde interventie in Somalië in 1992 en '93 meemaakte, vormt het sluitstuk van Van Reybroucks Afrikaanse trilogie. Na de Belgische wetenschapper in Zuid-Afrika in *Die siel van die mier* en de Belgische missionaris in Congo in *Missie*, laat David Van Reybrouck in zijn derde monoloog van een Belg in Afrika een paracommando aan het woord. Eén die deel uitmaakte van de Belgische militaire missie in Somalië die de plaatselijke inwoners die ze verondersteld werd te beschermen, ontteerde en roosterde boven het vuur. Net als bij *Missie* nam Van Reybrouck voor het schrijven van zijn tekst interviews af met directe betrokkenen, en vraagt hij ons de tijd te nemen naar hen te luisteren. Geen probleem natuurlijk, zeker als Raven Ruëll weer de regie voor zijn rekening neemt, en Bruno Vanden Broecke de vertolking.

***Para* stond niet aangekondigd in de seizoensbrochure, maar we mogen aannemen dat het hier niet om improvisatiewerk gaat.**

DAVID VAN REYBROUCK: Het stuk was al heel lang gepland. Ik heb mijn eerste interview twee jaar geleden gedaan, en het laatste in augustus. Maar we hebben de KVS gevraagd om in alle luwte te mogen werken. Ik zou het moeilijker vinden om een tekst te moeten schrijven voor een voorstelling waar al tickets voor worden verkocht. Ook een groter theater moet een deel van zijn laboratoriumfunctie kunnen behouden. Al moet het die tickets nu dan op een paar weken tijd verkopen.

Gelukkig hebben jullie samen een voorgeschiedenis die wat ticketverkoop betreft het beste doet vermoeden.

BRUNO VANDEN BROECKE: Maar theater is een van de meer fragiele kunstvormen en geeft niet de garantie dat je met dezelfde ingrediënten even lekkere soep zal kunnen maken.

RAVEN RUËLL: Je werkt elke keer met hart en ziel aan een project, maar de impact ervan is moeilijk in te schatten. Wij schrokken zelf ook van de overweldigende reacties in die eerste speelse reeks van *Missie*. Zeker omdat we enkele doorslaggevende keuzes voor de encenering pas heel laat hadden gemaakt: de keuze om er een lezing van te maken, de keuze om de missionaris niet in Afrika te laten spreken, de keuze voor het sobere decor... Dat waren allemaal ingevingen van de laatste week.

Dat neemt niet weg dat we wisten dat we met de tekst goud in handen hadden. Dan doe je natuurlijk je best om met de encenering op diezelfde hoogte te komen.

Jij hebt *Missie* intussen al 250 keer gespeeld, Bruno, en bent nog niet van plan te stoppen.

VANDEN BROECKE: Ik speel het nog twintig à dertig keer per jaar en ik wil dat blijven doen, omdat het stuk me steeds nauwer aan het hart gaat liggen. Het blijft ook de harten van het publiek beroeren. Vorige week speelde ik in Rotterdam voor honderd man in een zaal van vijfhonderd man. Dat was dus maar een kladje volk, terwijl ik op dat vlak nogal verwend ben. Maar aan het einde stonden mensen recht met hun handen nog voor hun ogen.

David heeft een reputatie in het opspitten van weggestopte hangijzers – Congo, de problemen van de democratie, zelfdoding. Is hij daar nu weer in geslaagd?

RUËLL: Zeer zeker. Het gaat opnieuw over een onderwerp dat onder tafel werd geveegd. Het is voor mij altijd een goed teken als ik zelf compleet verrast wordt door de feiten in een nieuwe theatertekst. Ik wist bijvoorbeeld niet dat de interventie in Somalië de grootste Belgische militaire ontplooiing in Afrika is geweest.

In *Missie* moest je het beeld dat je van zo'n missionaris had, bijstellen, en dat is nu niet anders. Je merkt dat je verbeelding over paracommando's eerder gevoed is geweest door alle goede en minder goede Amerikaanse oorlogsfilms die je hebt gezien dan door de werkelijkheid.

David, wanneer wist je dat je hierover wilde schrijven?

VAN REYBROUCK: De foto's bij de reeks in *Humo* van 25 jaar geleden, van de jongen die boven het vuur wordt gehouden en de para die op een Somaliër aan het urineren was, zijn altijd blijven hangen bij mij. Ik vond het merkwaardig dat ze zo snel weer vergeten werden. Het ging om het soort gruwel waarrond een grote stilte gaat hangen, en ik ben geïnteresseerd in hoe die stilte ontstaat. Met een doofpotoperatie had dat niets te maken, wel met de gêne om het ontsieren van een missie die het leger zelf eigenlijk wel succesvol vond. Door incidenten die op vrij ruime schaal voorkwamen. Het jaar na de missie in Somalië was er dan die in Rwanda, waar tien para's overleden. Die nationale tragedie heeft ervoor gezorgd dat we Somalië helemaal niet meer moesten herdenken.

Nadat ik twee jaar geleden te gast was geweest in *Zomergasten*, zat tussen de honderden reacties een mail van een para die in Somalië had gezeten en aangegrepen was door het fragment over de Waarheids- en Verzoeningscommissie die in Zuid-Afrika zo bevrijdend bleek voor de samenleving en helend voor de mensen die iets mispeuterd hadden. Hij werd de eerste getuige die ik geïnterviewd heb, en het werd meteen duidelijk hoe bezwaard zijn geweten was en hoe groot zijn verlangen om te kunnen vertellen. Want dat is iets wat wij niet goed beseffen. Para's hebben grotere kloten dan hersenhelften, hoor je wel eens. Niet dus. "Als ik mezelf al niet kan vergeven, hoe kan de samenleving me dan vergeven?" Dat was de teneur.

"Goede bedoelingen, da's een smerige affaire," is een andere quote.

VAN REYBROUCK: Dat blijkt bijvoorbeeld uit het relaas van een legerarts die met groot idealisme vertrok, maar al gauw merkte dat die vier maanden erg lang zouden duren door de spanningen binnen het korps, de opgestapelde frustraties, de wegebbende alertheid waardoor er zich domme accidenten voordeden, de hitte, het

matige eten... Zulke dingen maken dat mensen met idealen op een gegeven moment zelfs niet meer worden herkend door hun partners.

Hoe kies je een lijn in het bronnenmateriaal?

VAN REYBROUCK: Ik heb vrij snel beslist geen geopolitieke analyse te maken. De VN-missies UNOSOM I en II en de Amerikaanse Operation Restore Hope zijn volgens mij mislukt. Somalië is vandaag het schoolvoorbeeld van een *failed state*. Ondanks de interventie en de doden. Het stuk is ook geen aanklacht tegen de wandaden van de Belgische para's. Er zit geen meerwaarde in een remake van de reeks in *Humo*. Natuurlijk is het ook geen lofzang, zoals die afschuwelijke film *Black Hawk down*, waarin Ridley Scott heldendaden maakt van het Amerikaanse gestuntel. Wat me wel interesseert, is nagaan hoe het gedrag van zo'n para ontspoot. Zouden wij in dezelfde omstandigheden misschien niet tot diezelfde handelingen in staat zijn?

VANDEN BROECKE: Nuance aanbrengen, is belangrijk. Jonge mensen moeten vandaag over heel veel gebeurtenissen in de wereld in 140 tekens en een emoticon een oordeel vellen. Dat blijkt moeilijk houdbaar als je dieper ingaat op de zaak. We leven in een tijd van polarisatie. Dan is het mooi dat je een stuk kan maken waarvoor je eens twee uur moet gaan neerzitten en meeleven in een schemergebied waarin niet alles zwart-wit is, waarin je in een direct contact met elkaar herkenbare en typische menselijkheid voortgezet krijgt.

VAN REYBROUCK: Het stuk begint bij daglicht. Langzaam wordt het donker, maar je ogen passen zich aan. Je gaat voor een deel mee, tot je op een bepaald moment voelt dat het toch wel heel problematisch wordt. Ik heb dat zelf ook ervaren. Als schrijver moet je je de taal van je personage eigen maken en dingen op papier zetten die je totaal abject vindt. Maar je wilt daar niet al te goed in worden. Als we op het einde opnieuw naar het daglicht gaan, merk je dat je veranderd bent.

VANDEN BROECKE: En dat kan niet met een stuk van een uur. Het is een fysieke zit. Je moet een aantal fases doormaken.

Een missionaris spelen, lijkt iets helemaal anders dan een para spelen, maar in wezen zou je het op dezelfde manier kunnen doen.

VANDEN BROECKE: Ik ben er meer en meer van overtuigd dat theater energie is en niet vorm. Het

gaat erom een verhaal levend te maken. In een theater gebeurt dat in een compleet kunstmatige opstelling waarin de toeschouwers eigenlijk willen worden overdonderd en begoocheld. Het documentaire theater dat wij maken gaat daar tegenin. Het is geen show, maar gaat direct naar de boodschap. Ik moet de tekst zodanig geïnterioriseerd hebben dat iedereen alleen nog bezig is met de mededeling, en vergeten is dat daar een acteur staat. Na een matinee van *Missie* kwamen de veertien witte paters die in de zaal zaten me zeggen dat ze ongeveer in dezelfde streek hadden gezeten als ik. Dat is het mooiste compliment dat je kan krijgen als acteur. Ik had toen even het lef niet om te zeggen dat ik een acteur was.

Over vergiffenis: misschien durft niemand dat nog te vragen in onze maatschappij, die meteen klaarstaat met het vingertje en de straf.

VAN REYBROUCK: Wij hebben mensenrechten zodanig sacraal gemaakt dat iedereen die er ooit tegen gezondigd heeft, nooit meer absolutie mag krijgen. Ik weet niet of dat zo verstandig is.

RUËLL: Ik denk niet dat we vergiffenis vragen. We laten de toeschouwers vrij. Maar als je, voor we hieraan begonnen, aan mij zou hebben gevraagd wat ik vond van militairen die burgers boven een vuurtje houden, dan zou ik wel iets anders gezegd hebben dan wat ik nu zou zeggen. 'Hoe kan je nu zoiets doen,' is toch je eerste reactie? Een logische verklaring krijg je niet, maar toch een zeker begrip.

Luisteren is belangrijk.

VANDEN BROECKE: Zelfs politici lanceren bepaalde zaken vandaag bewust als provocatie. 'Eens een *ballonneke* oplaten en zien wat dat oplevert.' In het stuk *Socrates* dat ik momenteel speel, wordt die politicus als marktkramer een paar keer op de korrel genomen. Het is ongelooflijk hoe hard de mensen daarvoor applaudisseren.

VAN REYBROUCK: Het is geen toeval dat er tegenwoordig zoveel theater en fictie gemaakt wordt over politiek en democratie, terwijl dat vroeger zelden voorkwam. Van *Borgen* over *The west wing* en *House of cards* tot *De 16*: de democratisch verkozen politicus is een tragische figuur geworden.

Raven, hoe begeleid je dit proces als regisseur?

RUËLL: Bruno weet dat hij daar op een dag alleen zal staan, maar ik ga elke dag naar de repetities om te helpen de beste keuzes te maken. Zodat hij zich zo goed mogelijk ondersteund voelt. De ideeën voor de vorm groeien geleidelijk door alle gesprekken die je samen voert. Wordt het opnieuw een sobere voorstelling? Dat weet ik niet. We hebben nu wel meer dan negen jaar in de gaten dat de woorden van David niet veel meer nodig hebben. Maar het moet nog blijken wat de vertelling precies nodig heeft. Voor hetzelfde geld staat Bruno straks tot zijn hoofd in de modder op de scène.